

دوره حقوق شهروندی - دفتر پنجم

حقوق شهروندی؛ از حمایت دولت تا نظارت بر اجرای آن

تألیف

محمود عباسی ارین پتفت

معاونت حقوق بشر و امور بین الملل وزارت دادگستری

سرشناسه: عباسی، محمود ۱۳۴۲، پتفت، آراین ۱۳۶۶
عنوان و نام پدیدآورندگان: حقوق شهروندی؛ از حمایت دولت تا نظارت بر اجرای آن/ تألیف محمود عباسی، آراین پتفت.

مشخصات نشر: تهران: انتشارات حقوقی، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۲۱۶ ص.؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.

فروست: دوره حقوق شهروندی؛ دفتر پنجم.

شابک: ۶-۷۴-۶۳۲۴-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیا.

موضوع: حقوق مدنی

موضوع: حقوق مدنی -- ایران.

موضوع: سازمانی دولتی -- ایران -- نظارت دولتی.

موضوع: نظارت -- ایران.

موضوع: بازرس -- ایران

شناسه اثر: پتفت، آراین، ۱۳۶۶ -

شناسه افزودن: P. ft, A. an

رده بندی کنگره: ۱۳۶۶ ح ۲

رده بندی دیوئی: ۳۲۳

حقوق شهروندی؛ از حمایت دولت تا نظارت بر اجرای آن

تألیف: محمود عباسی، آراین پتفت

حروفچینی و صفحه آرایی: آراین پتفت

طرح جلد: محمدحسن عرفان

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۶

تیراژ: ۳۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

چاپ و صحافی: اعتماد

شابک: ۶-۷۴-۶۳۲۴-۶۰۰-۹۷۸

ناشر: انتشارات حقوقی

وزارت دادگستری؛ خیابان ولیعصر (ع)، جنب سفارت عراق، طبقه پنجم،

معاونت حقوق بشر و امور بین الملل

تلفن ۸۸۹۳۶۱۴ / دورنگار ۸۸۹۲۵۹۲۱

حق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

۷	مقدمه.....
۱۱	بخش اول: حقوق شهروندی و تعامل دولت‌های نوین.....
۱۳	مقدمه:.....
۲۰	۱- دولت رفاه.....
۳۸	۲- دولت تنظیمی.....
۴۸	۱-۱- خصوصی سازی.....
۵۵	۱-۱- وزارت گذاری.....
۵۹	۳- دولت فاعلیت.....
۶۶	۱-۳- کت ماری.....
۶۸	۲-۳- جهانی شدن.....
۷۱	بخش دوم: حمایت از حقوق شهروندی با ابزار نظارت.....
۷۳	مقدمه.....
۷۵	۱- نظارت درون سازمانی.....
۷۸	۱-۱- نظارت ارشادی.....
۸۰	۱-۲- نظارت بازدارنده.....
۸۲	۱-۳- نظارت تنبیهی.....
۸۵	۱-۴- نظارت تفتیشی.....
۸۸	۱-۵- نظارت موردی.....
۹۰	۲- نظارت برون سازمانی.....
۹۱	۱-۲- نظارت قضایی.....
۹۷	۱-۱-۲- دیوان عدالت اداری.....

- ۲-۱-۲- دادستانی..... ۱۰۶
- ۲-۱-۳- قضات دادگاه‌های عمومی دادگستری..... ۱۱۲
- ۲-۱-۴- رئیس قوه قضاییه..... ۱۱۳
- ۲-۱-۵- سازمان بازرسی کل کشور..... ۱۱۷
- ۲-۲- نظارت تقنینی..... ۱۱۹
- ۲-۳- نظارت سیاسی..... ۱۲۲
- ۲-۴- نظارت مردمی..... ۱۲۶
- ۳-۱- روزه با فساد اداری..... ۱۳۱
- ۳-۱-۲- برنامه‌ریزی برای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد..... ۱۳۳
- ۳-۲- جلوگیری از سیاست‌زدگی دستگاه اداری..... ۱۴۰
- نتیجه‌گیری..... ۱۴۴
- منابع و مأخذ..... ۱۵۹
- ضمیمه؛ منشور حقوق شهروندی..... ۱۷۳

مقدمه

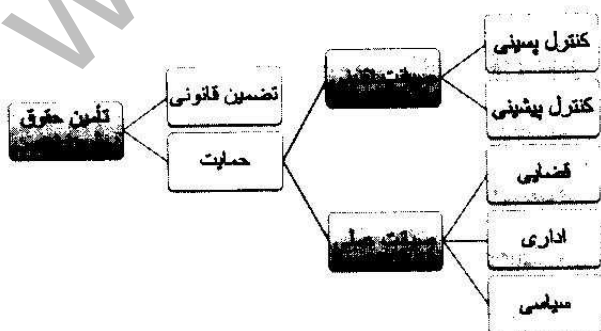
اصلی‌ترین وظیفه دولت، تأمین حقوق شهروندان است. اساساً دولت بوجود آمده تا حقوق شهروندان صیانت شده و منافع عمومی تأمین شود. باید توجه نمود که تأمین حقوق شهروندان اعم است از تضمین و حمایت آن‌ها. دولت‌ها از طریق تصویب قوانین و برسمیت شناختن حق‌های شهروندی در متن قواعد حقوق شهروندان را تضمین می‌کنند. تضمین حقوق شهروندی یعنی برسمیت شناختن آن‌ها در متن صریح یا ضمنی قانون بخصوص در قانون اساسی است. اما صرف ضمانت قانونی، تأمین‌کننده حقوق شهروندی نخواهد بود. این که نتایج شهروندی در قواعد حقوقی تصریح یا بطور ضمنی مقرر می‌شوند، برای این است که از ضمانت اجراهای حقوقی بهره‌مند شوند؛ اما این ضمانت اجرا، بدون امر سبوت که کنترل رفتارها، تحقق آرمان جوامع مردم‌سالار به تأمین حقوق شهروندی را در پی نخواهد داشت. دولت علاوه بر تضمین حق فردی و جمعی، باید از آن حمایت هم کند. حمایت دولت از حقوق شهروندی دو شق کلی دارد: صیانت تقنینی، صیانت عملی.

صیانت تقنینی از حقوق شهروندی به معنای کنترل قانونی بر کلیه قوانین و مقررات است که موجب نقض قواعد حقوقی متضمن حقوق شهروندی نشوند. در نظام‌های حقوقی، غالباً اهم حقوق شهروندی در قانون اساسی آمده است و لذا پاسداری از قواعد قانون اساسی متضمن حقوق شهروندان را به مرجع یا مراجع خاصی واگذار می‌کنند که فرآیند کنترلی یا رسیدگی آن‌ها را دادرسی اساسی می‌نامند. صیانت قانونی از حقوق شهروندی در نظام‌های حقوقی رویه‌ای (کامن‌لا) - همچون مرجع صیانت و پاسداری از قانون اساسی - قضات دادگاه‌ها

۸ ————— حقوق شهروندی؛ از حمایت دولت تا نظارت بر اجرای آن

هستند و لذا به کنترل غیرمتمرکز یا پراکنده شهرت دارد؛ اما در نظام‌های حقوق موضوعه (رومی - ژرمنی) این نظارت توسط مرجع مشخصی با نام مستعار دادگاه قانون اساسی صورت می‌گیرد لذا به کنترل متمرکز شهرت دارد. نظارت تقنینی قضات، نظارتی پسینی (پس از تصویب قوانین و مقررات) اما نظارت تقنینی دادگاه قانون اساسی، پیشینی است.

بیانات عملی دولت از حقوق و آزادی‌ها بدین معناست که بر رفتار کلیه اشخاص در جامعه نظارت و کنترل مؤثر داشته باشد و مانع از تضییع حقوق شهروندان شود. نظارت دولت برای حمایت از حقوق شهروندی باید تا حداکثر امکان بازدارنده باشد؛ بدین معنا که چنانچه دولت شاهد مواردی باشد که تهدید جدی برای حقوق شهروندان محسوب می‌شود، با جدیت مانع از حدوث آن گردد. چنانچه بیم سوء استفاده از اختیارات یا هرگونه تخلف دیگر در یک مسند قدرت وجود داشته باشد، دولت باید برای آن تدابیر دقیق کنترل اداری، قضایی و سیاسی پیش‌بینی نماید. اما در مواردی که تضییع حقوق شهروندی اتفاق افتاده باشد، حمایت از حقوق شهروندی، مستلزم برخورد قانون لازم با متخلف و نیز جبران خسارت شهروند و اعاده وضعیت خواهد بود.

دستگاه‌های دولتی، خدمت‌گزاران مردم هستند و باید پاسدار حقوق آنان نیز باشند. در باب حمایت از حقوق شهروندی، صیانت و پاسداری از حقوق شهروندان در دو جهت اصلی انجام می‌گردد: اول: رابطه شهروند با دولت؛ دوم: رابطه میان ارکان دولتی با یکدیگر. جهت اول پاسداری از حقوق شهروندان، در روابط این دستگاه‌ها با شهروندان صورت می‌گیرد که در آن باید با کرامت و ارزش انسانی با شهروندان رفتار شود و آن‌ها را از کلیه حقوق خویش آگاه ساخته تا نهایتاً امکان استیفای این حق‌ها بر آنان تسهیل شود. سه امر مهم برای صیانت از حقوق شهروندان در رابطه میان دولت و شهروند لازم‌الرعايه است:

الف) تکریم ادب و رجوع در جهت کرامت و ارزش والای انسانی؛

ب) آگاه‌سازی شهروندان از حقوق خود و ایجاد تسهیلاتی برای اعمال آن‌ها؛

ج) مشارکت شهروندان در تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات اداری.

یکی از ابزارهای نظارت بر حقوق شهروندان، رابطه‌ی درون‌حکومتی است که ارکان دولت باید با نظارتی که بر یکدیگر اعمال می‌کنند، بخصوص نهادهای ناظر، جلوگیری از سوءاستفاده قدرت و برخورد با متخلف عملکرد یکدیگر را در قالب احکام قانون و حقوق و منافع شهروندان کنترل نمایند. این مهم تحت لوای پاسداری از اصل حاکمیت قانون صورت می‌گیرد.